قومي آجپي جي نالي ڏنل
ڪامياب تاريخي دوکو

رسول بخش پليجو

دوکو ڇا آهي؟... دوکي ۾ هڪڙو عنصر آهي ڪو راز ڳجهو رکڻ ۽ ان تي ڍڪ وجهڻ. دوکي جو ٻيو عنصر آهي ڪوڙ... ڪوڙ هڻندڙ غلط بيانيون ناهيندا ۽ استعمال ڪندا آهن ۽ پنهنجي شڪار ماڻهن جو سچو ڌيان انهن غلط بيانين تي ڪپائي ڇڏيندا آهن. وسيع معنيٰ ۾ ان جو اهو به مقصد آهي ته ڪوڙي ڳالهه سان واسطو رکندڙ ٻنهي ڳالهين ۽ حقيقتن کي اهڙي نموني ڦيرائي گهيرائي وڌ گهٽ ڪجي جو ان ڦير گهير جي ڪري اهو ڪوڙ وڌيڪ سچو لڳي. ان کي هٿ ناٺ يا ڍونگ چئبو آهي. دوکو ڪوڙ کان وڌيڪ وسيع دائرو رکي ٿو... آخرڪار جيئن جيئن واقعا ظاهر ٿيندا وڃن تا تيئن سڀ دوکا ۽ فريب ظاهر ٿيو پون پر دوکي ڏيندڙن جو مقصد ان ڳالهه سان ئي پورو ٿيو وڃي جو ماڻهو ڪافي وقت دوکي ۾ رهن تا ۽ ان وچ ۾ دوکيبازي پنهنجو مقصد حاصل ڪريو وڃي... دوکي جا ٽي مقصد آهن. پهريون مقصد آهي دوکي جو شڪار ڪيل ماڻهن جي سوچڻ، ويچارڻ ۽ ويساهن کي ڦيرائي پنهنجي مرضيءَ مطابق بنائڻ، ٻيو آهي ته انهن ماڻهن کي ان ڳالهه لاءِ تيار ڪرڻ ته دوکو ڏيندڙ جي مرضي، مطابق ڪم ڪن ۽ ٽيون آهن ته انهن سوچن ويچارن ۽ ڪمن جي ڪري، دوکو ڏيندڙ جي مرضي، مطابق ڪم ڪن ۽ ٽيون آهي ته انهن سوچن ويچارن ۽ ڪمن جي ڪري، دوکو ڏيندڙ جا مطلب پورا ٿين." ”جنگي حڪمت عمليءَ وارو دوکو.“ ڊونالڊ ڊئينل ۽ ڪئٽرائين هر بگ (ص: 4-3)

جيڪو ماڻهو چوي هڪڙي ڳالهه ٿو، ڪري ٻي ڳالهه ٿو. تنهنجا ناهوڪا لفظ انهن خوبصورت رنگين گلن وانگر آهن جن ۾ ڪابه خوشبوءِ ڪانهي.“ (ڌماپڊا-مهاتما ٻڌ- ”عالمي قولن جو مجموعو.“ ص: 134)

”چالاڪ ۽ بي ايمان ماڻهو! اڪثر ڪوڙ کي سچ ڪري ڏيکارڻ ۽ دوکي ۽ فريب کي دانائي ۽ درمنديءَ جو چوغو پهرائي ڇڏيندا آهن.“ (ساڳيو ڪتاب- الجاحظ مشهور عرب فلسفي ۽ اديب-ص:134)

هڪڙا ماڻهو ڳالهه ڳالهه تي ڪونه ڪو اعلان براءِ سوديبازي يا اجان به بدتر ته اعلان براءِ دوکيبازي ڪري ڇڏيندا آهن. ٻيا اعلان بدران تياري ڪندا آهن. مجيب حساب ڪتاب رکڻ وارو سنجيدو، ڳرو ۽ توڙ ڪرڻ وارو ماڻهو هو. هن کي پنهنجي ذاتي لئي بدران پنهنجي مقصد جي آخري ڪاميابيءَ جو اونو هو. ان ڪري هو هر وقت انتهائي محتاط، خبردار رهندو هو ۽ خوش فهمين جي اوڙاهه کان بچڻ جي ڪوشش ڪندو رهندو هو. کيس خبر هئي ته بنگالي قوم جو ٻچو ٻچو پاڪستاني فوج سان مهينن جا مهينا مهاڏا اٽڪائي وڏيون فتحون حاصل ڪريو، پڪو پختو ٿيو ساٿس دوبدو مقابلي لاءِ تيار ۽ آتو ٿي بيٺو آهي. کيس خبر هئي ته پس و پيش پاڪستاني فوج اوڀر پاڪستان ۾ فتح حاصل ڪري ئي نٿي سگهي. کيس پاڪستاني فوج جي سئيءَ سڳي سوڌي خبر هئي ته ڪيتري آهي، ڪٿي آهي ۽ ڪنهن جي ڪمان هيٺ آهي. کيس خبر هئي ته ان وقت پاڪستان جي بنگال ۾ ڪل فوجي ڪائنات چار پيدل ڊويزنون هيون. نمبر 9 ڊويزن (هيڊ ڪوارٽر جيسور، ڪمانڊر ميجر جنرل محمد حسين انصاري) نمبر 14 ڊويزن (هيڊ ڪوارٽر ٽنور، ميجر جنرل نظر حسين شاهه). نمبر 36 ائڊهاڪ ڊويزن (هيڊ ڪوارٽر ميمن سنگهه، ڪمانڊر ميجر جنرل قاضي عبدالمجيد) ۽ نمبر 39 ائڊهاڪ ڊويزن (هيڊ ڪوارٽر چانڊپور، ڪمانڊر ميجر جنرل ايم رحيم خان). انهن ڊويزنن کي چوڌاري هندستان جون ٽي پيدل ڊويزنون گهيريو وينيون هيون. آس پاس جون ڪئين ٻيون هندستاني ڊويزنون حڪم جون منتظر هيون. ٻي طرف پاڪستان وڏيڪ ڪافي فوجون آڻي نٿي سگهيو. مجيب کي خبر هئي ته پاڪستان فوج جي يارهن بنگالي ريجمنٽن مان جيڪي 9 اوڀر پاڪستان ۾ هيون تن جا ننڍا وڏا ڪمانڊر (رضا الجليل، مسعود الحسن، معين الدين، ضياءَ الرحمان، مزو مدار، صفي الله، خالد مشرف ۽ ٻيا) سندس حڪم جا منتظر هئا. 45 هزار بنگالي پوليس باغي ٿي چڪي هئي. اهڙي ريت ان وقت 70 هزار مڪمل طرح

تربيت يافته بنگالي هٿياربند سندس اشاري ملڻ تي مرڻ مارائڻ لاءِ تيار بيٺا هئا، پر مجيب چيو ”اجان نه! اجان پنڌ پري آهي. وقت کان اڳي آزاديءَ جو اعلان ڪرڻ آزاديءَ جي جدوجهد جي ڪاميابيءَ جي مفادن لاءِ تباهه ڪن ثابت ٿيندو. ان ڪري خاموشيءَ سان پاڻ کي گرفتار ٿيڻ ڏنائين ۽ بنگالي قوم مٿان فوجي قهر ڪڙڪڻ ڏنائين پر سرڪاري طرح بنگلاديش جو اعلان نه ڪيائين. اهو اعلان سرڪاري طرح پاڪستاني فوجي آپريشن شروع ٿيڻ کان به ڏينهن پوءِ پاڪستاني فوج جي اوڀر بنگالي ريجمنٽن، پوليس ۽ ٻين هٿياربند دستن جي بغاوت ڪانپوءِ، انهن اوڀر بنگالي ريجمينٽ جي بنگالي سيڪنڊ ان ڪمانڊ ميجر ضياءُ الرحمان (پوءِ صدر ضياءُ الرحمان) پنهنجي پاڪستاني ڪمانڊر ليفٽيننٽ ڪرنل رشيد جنجوعه کي قتل ڪري، بنگالي ريجمينٽ جي ڪمان وٺڻ ڪانپوءِ هنن لفظن ۾ ڪيو هو: ”آئون ميجر ضياءُ بنگلاديش جي آزاديءَ جي فوج جو عارضي ڪمانڊر انچيف هن موجب شيخ مجيب الرحمان پاران بنگلاديش جي آزاديءَ جو اعلان ٿو ڪريان. (ليفٽيننٽ جنرل ڪمال متين، ڪتاب ”اوڀر پاڪستان جو بحران“ ص: 495)

مجيب الرحمان جو اتحادي هندستاني ۽ هندستان جو اتحادي روس مجيب الرحمان کان گهڻا گهڻا وڌيڪ قابل، هوشيار ۽ طاقتور هئا. اوڀر پاڪستان جي جدائيءَ جي وقت اسان وارو لڏو جنرل يحييٰ کان وٺي هيٺ تائين جيترو جوشيلو، المست آپي خان هو، هندستان وارو لڏو يعني وزيراعظم اندرا گانڌي، جنرل مانڪ شا، ليفٽيننٽ جنرل اروڙا ۽ ٻيا ٿڌا، خبردار ۽ محتاط، ڏڍي ڳالهه/ ڪم ڪندڙ ۽ توڙ تائين پائيءَ پائيءَ جو حساب لڳائيندڙ ماڻهو هئا. هنن رٿابندي ۽ تياري ۾ پائيءَ جو ڪسر نه ڇڏي. سيني کان وڌيڪ ڪم وزير اعظم اندرا ڪيو جنهن هڪڙي پاسي روس سان جنگي معاهدو ڪري چين جي اڳي جهڙي مداخلت جا دروازا بند ڪري ڇڏيا. ٻئي پاسي آمريڪا ۽ يورپ ۽ ٻين ملڪن جا دورا ڪري سڄي دنيا کي پاڪستان خلاف ڪري ان کي اڪيلو ۽ بي واهه ڪري ڇڏيو.

جنرل مانڪ شا 1947ع ۾ ڪرنل هو ۽ ان وقت جو ميجر يحييٰ سندس ماتحت هو. اپريل 1971ع ۾ جڏهن وزيراعظم اندرا گانڌيءَ کيس چيو ته ”اوڀر پاڪستان تي حملو ڪرڻ لاءِ تيار ٿي“ ته جواب ڏنائين ته ”جي پائنين ته هينئر شروع ٿيان ۽ آئون توکي سؤ جو سؤ سيڪڙو شڪست جو يقين ڏياري سگهان

ٿو. پر جي مون کي وقت ڏيندين تہ پوءِ سؤ جو سؤ سيڪڙو فتح جو يقين ڏياري سگهان ٿو.“ (ص: 35-جنرل متين الدين)

اندرا چيس: ”جيڪا تنهن جي مرضي مون کي فتح جو يقين گهرجي.“ هن سئيءَ سڀِي سوڌي تياري ڪئي. مثال طور مغربي بنگال، ماگاليا، آسام ۽ ترپپوره صوبن ۾ مورچي بند فوجن کي ڪمڪ رسايائين. هڪ نئون ڪور هيڊ ڪوارٽر قائم ڪيائين. چيني سرحد تان ۽ اوپر اولهہ علائقي مان هندستاني فوجون واپس گهرائي ورتائين. آگسٽ ۾ آلهہ آباد مان 4 پيدل ڊويزن اولهہ بنگال موڪليائين. سيپٽمبر ۾ ميجر جنرل موهندر سنگهہ برار کي حملي جا آخري حڪم جاري ڪيائين. 12- آڪٽوبر 1971ع تي لال چڙيا ڊويزن کي اوپر پاڪستان جي سرحدن جي ويجهو مورچي بند ڪيائين. ميرٺ مان پهاڙي ڊويزن کي گهرائي رانچيءَ ۾ پيدل ڊويزن بنائي سي پور ۾ تازي پرتي ڪيل 57 ڊويزن کي اوپر پاڪستان کي اڳيئي گهيرو ڪري بيٺل ٽن هندستاني ڊويزن سان گڏي حملي لاءِ تيار هندستاني فوج جو انگ ستن ڊويزن تائين رسايائين. سڪيءَ تان فوجون ڪٽڻ لاءِ خاص هيليڪاپٽر فورس ۽ درياهن کي پار ڪرڻ لاءِ دريائي هوور ڪرافٽ فورس تيار ڪرايائين. بقول هندستاني جنرل ڊي ڪي پالٽ جي: ”نومبر جي آخر تائين بنگلاديش آپريشن لاءِ فوجن جا ٽي ڪور تيار ٿي ويا.“ ان کانسواءِ 80 هزار بنگالي مڪتي باهني گوريلا فوج بہ ميدان ۾ سرگرم ٿي چڪي هئي، جنهن جي ڪمانڊر ۾ ضياءَ الرحمان (جنرل صدر)، خالد مشرف (پوءِ چيف اسٽاف)، ٽائيگر قادر صديقي ۽ صفي الله جهڙا ڪمانڊر شامل هئا، جن مان ڪيترا اڳتي هلي وڏن عهدن کي رسيا ۽ مشهور ٿي. خود جنرل مانڪ شا چيو: ”مون جيڪي گهريو سو مون کي مليو. پيسا ڏنائون ۽ آئون وڃي سوويت يونين مان ٽئنڪون ۽ هوائي جهاز وٺي آيس.“ نيٺ 20 ۽ 21 آڪٽوبر 1971ع جي وچ واري رات هن پنهنجي اوپر ڪمان جي ڪمانڊر ليفٽيننٽ جنرل جڳجيت سنگهہ اروڙا جي قيادت پنهنجي ٽنهي ڪور ڪمانڊرن هر هڪ ليفٽيننٽ جنرل رائنا (ٻيو نمبر ڪور)، ليفٽيننٽ جنرل ايم ايل ٿاپن (ٽيٽيهون نمبر ڪور) ۽ ليفٽيننٽ جنرل ساگت سنگهہ (چوٿون ڪور) کي اوپر پاڪستان تي عام حملي جو حڪم ڏنو. جن 16 ڊسمبر 1971ع تائين يعني فقط ٻن مهينن اندر سجو ڪم لاهي ڇڏيو ۽ بنگلاديش قائم ڪري ڇڏيو.

پاڪستان جي فوجي ماهرن جي ڪتابن پڙهڻ مان صاف ظاهر ٿئي ٿو تہ هنن اتي رڳو جوا ڪيڏي هئي. ”ٿي سگهي ٿو متان بنگالي دڙڪن پر ڊڄي ڏونس ۾ اچي آڻ مڃي وڃهن.“ باقي هونئن حالتن ڪي ڏسندي ڪين پڪ هئي تہ اتي لڙائي ڪري پنهنجي قبضي قائم رکڻ جو سوال ئي نٿي پيدا ٿيو. وقت جي مڪاني ۽ عالمي صورتحال ۾ بنگلاديش اوس نهڻو هو. ان ڪي دنيا جي ڪابہ طاقت روڪي نٿي سگهي.

پاڪستان جي ان وقت جي ڪماندر انچيف جنرل يحييٰ علي الاعلان مڃيو آهي تہ اوڀر پاڪستان ڪي زوريءَ قبضي ۾ رکڻ ناممڪن هو. اهو رڳو پوءِ اسان جي هٿان وڃڻو هو. جيڪڏهن صاف ڳالهہ ڪجي تہ اوڀر پاڪستان ۾ اسان جون فوجون دشمن (هندستان) لاءِ جڻ اڏامي نہ سگهندڙ پٽ تي وينل بدڪون هيون جن ڪي هو ڪنهن بہ وقت ماري سگهيو ٿي. اسان جي طئي ٿيل جنگي تصورن موجب اوڀر پاڪستان ڪي (هندستاني حملي ڪان) بچائڻ جي ويڙهہ مڪاني آباديءَ (يعني خود بنگالين) ڪي ئي ڪرڻي هئي. (يعني هنن جو ڪم هو تہ هندستاني فوج ڪي تيستائين روڪين جيسين اولهہ پاڪستان جي فوج هندستاني فوج جي حشمت ونئي ڇڏي). هاڻي اها مڪاني آبادي سنئين سڌي پاڪستاني فوج سان مهاڏو اٽڪايو بيٺي هئي. اهڙن حالتن ۾ اوڀر پاڪستان واري محاذ تي اسان جي ڪا واهہ ڪانہ هئي. ڪو نيپولين (جهڙو جڳ مشهور جنرل) بہ اسان جي صورتحال ڪي بچائي نٿي سگهيو.“ (يحييٰ خان جو بيان ”پاڪستان جو ٽٽڻ.“ ص: 78)

”اوڀر پاڪستان ڪي (پاڪستاني) قبضي هيٺ رکڻ لاءِ اتي ڪيل ڪابہ ڪارروائي ڪامياب نہ ٿي ٿي سگهي. (مغربي پاڪستان مان حملو ڪري دشمن تي دٻاءُ وجهي پوءِ اوڀر پاڪستان ڪي قبضي ۾ رکڻ ممڪن هو.) ان لڙائيءَ جو نتيجو جيڪو نڪتو تنهن ڪان ٻيو نڪرڻو ڪونہ هو.“ (ساڳيو بيان:ص:79)

سوال ٿو پيدا ٿئي تہ هو پوءِ ڇو وڙهيا؟ ڇريا ٿيا هئا ڇا؟ لڙائي ٽن شين جي ڪري ڪيائون. (1) بنا وڙهڻ جي ڀڄي اچبو تہ دنيا ڪلندي (2) اولهہ پاڪستان جي ٻين صوبن جو دماغ خراب ٿيندو ۽ اهي لنيون ڪٽي ٻيهي رهندا. ان ڪري بنگال مان پس پيش نڪرڻ ڪان اڳ دنيا ڪي پنهنجي مڙسي ڏيکارجي (3) اولهہ پاڪستان جي ناراض صوبن تي دهشت ويهارجي تہ اسان سان جيڪو گوڙ ڪندو

تنهن جا حال ههڙا ڪنداسون. (4) بنگلاديش جي سوپ جي سولي نقل تي سگهڻ جو چڪمو ڏيئي بنگلاديش جهڙي آزاديءَ جو نالو نہ وٺي، بلڪ تئي ائين جو ”قوم“، ”سياست“، ”جدوجهد“، ” آجپي“ ۽ ” آزاديءَ“ جهڙن وڏندڙ ڳالهين جا نالا ڪٽائي انهن نالا ڪٽندڙڻ هٿان قومن سان اهڙا بيداد ۽ قهر ڪرايا وڃن جو اهي نالا ٻڌي ۽ اهڙا نالا ڪٽندڙ ماڻهن جا قهري ڪرتوت ڏسي، ماڻهن کي رڙيون وٺي وڃن ۽ هو يلجي بہ اهي نالا زبان تي نہ آڻين.

*

سنڌي عوامي برقي ـ ڪتاب
Sindhi Awami e-Books